



ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2458-7559

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.1059>

CİLT 2, SAYI 2, KIŐ 2016

s. 1-13

KİLİKYA'DAKİ AIGEAI KENTİ VE TARİHİ

Faris DEMİR¹

Özet

Aigeai kenti Adana ili Yumurtalık ilçe merkezinde yer almaktadır. Yunanca bir isim olan Aigeai keçi kelimesinden türemiş olmalıdır. Kent antik dönemde Kilikya Pedias (Ovalık Kilikya) bölgesinde, Ceyhan (Pyramos) Nehri'nin doğusunda, İskenderun Körfezi'nin batısında, Misis ve Davudi Dağları'nın (Parion Oros) güneyinde yer almaktadır. Kent Hellenistik Dönem'de Aigeai, Roma Dönemi'nde Aegeae, Orta Çağ'da İtalyan denizciler ve tüccarlar tarafından Ajazzo ve Lajazzo, İslami Dönemlerde ise Ayas ismini almıştır.

Hellenistik Dönem'de Issos Körfezi'ni kontrol altına almak amacıyla donanma üssü olarak kurulan kent zamanla ticari liman olarak da önem kazanmıştır. Aigeai kentinin asıl gelişme dönemi Julius Caesar'ın MÖ 47 yılının sonbaharında kentin ayrıcalıklarını kabul etmesi ve özgür şehir statüsü vermesiyle başlamıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kilikya kentleri arasında büyük bir rekabet olmasına rağmen Aigeai önemli bir kent olmayı başarabilmiştir. Kent MS 2. yüzyılın ortalarından sonra donanma üssü, ticari liman ve kutsal tedavi merkezi olmuştur.

MS 3. yüzyılda Aigeai kentindeki Asklepios kültü önem kazanmış, kent imparator ve ailesiyle sıkı ilişkiler kurmuş, "neokoros" unvanını alarak agon yapma hakkını elde etmiştir. Aigeai kentindeki Asklepios kültü imparatorun tahta geçme politikası anlayışında merkezi bir rol oynamıştır. Öyle ki imparator vârisini Roma dünyasına bu kentten ilan etmiştir. Ortaçağ'da kentin ticari liman olarak önemi artmış, ticari merkez konumuna gelmiştir. Hristiyanlığın gelmesine rağmen Aigeai kenti dini ve ticari öneminden dolayı Asklepios kültüründen vazgeçmemiş, bu kült Hristiyanlık için büyük bir tehdit oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kilikya, Aigeai, Asklepios, liman, donanma

CITY OF AIGEAI IN CILICIA AND ITS HISTORY

Abstract

The city of Aigeai is located in the centre of Yumurtalık District in Adana. The Greek name Aigeai must have derived from word "goat". The city is situated in the region Cilicia Pedias, in the east of the Ceyhan River (Pyramos), west of Iskenderun Gulf, and in the South of Misis and Davudi Mountains (Parion Oros) in the ancient period. The city was called "Aigeai" in the Hellenistic Period, "Aegeae" in the Roman Period, "Ajazzo and Lajazzo" in the Middle Ages by Italian sailors and merchants, and "Ayas" in the Islamic Periods.

The city, founded as a naval base to keep Issos Gulf under control in Hellenistic Period, also gained importance as a commercial port in the course of time. The actual development period of the city

¹ Yrd. Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, e-posta: farisdemir@osmaniye.edu.tr

started when Julius Caesar recognized the privileges and granted it with a free city status in fall in 47 BC. Even though there was a severe competition among Cilician cities during Roman Empire Period, Aigeai managed to remain as an important city. After the mid-2nd Century AD, the city became a naval base, a commercial port and a holy curing centre.

In the 3rd Century AD, Asklepios cult gained importance, the city established strong relationships with the emperor and loyal family, and acquired the right to make agon by assuming the title of neokoros. Asklepios cult in the city of Aigeai played a central role in the policy of king regarding accession to the throne. After all, emperor announced his successor to the Roman world from this city. In the Middle Ages, the city increased its importance as a commercial port and became a trade centre. Notwithstanding the advent of Christianity, the city of Aigeai did not disclaim Asklepios cult on account of its religious and commercial importance, which made it stand as a major thread for the Christianity.

Keywords: Cilicia, Aigeai, Asklepios, seaport, navy

GİRİŞ

Aigeai kenti Adana ili Yumurtalık ilçe merkezinde yer almaktadır. Yunanca bir isim olan Aigeai (Αιγέαι) keçi (αίγα) kelimesinden türemiş olmalıdır. Kent Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Aigeai ve Aegeae, Orta Çağ'da İtalyan denizciler ve tüccarlar tarafından Ajazzo ve Lajazzo, İslami Dönemlerde ise Ayas ismini almıştır (Budde, 1972: 64; Taeschner, 1986: 778). Antik dönemde Kilikya Pedias'ta (Ovalık Kilikya), Ceyhan (Pyramos) Nehri'nin doğusunda, İskenderun Körfezi'nin batısında, Misis ve Davudi Dağları'nın (Parion Oros) güneyinde yer almaktadır.

Aigeai kentinin batısında Mallos ve Magarsus, kuzeyinde Mopsouestia, doğusunda Epiphaneia ve Issos antik kentleri bulunmaktadır. Kentin doğusunda Halai/Alae ve Katabolos/Kastabol isimli küçük yerleşim birimleri, Karanlıkkapı ve Demirkapı olarak bilinen Amanikai Pylai (Amanos Kapıları) yer almaktadır (Beaufort, 1817: 302). Kent kıyıya yakın korunaklı doğal bir limanın hemen gerisinde iki büyük tepe üzerinde yer almakta ve kentin içinden Ayas deresi akmaktadır (Fig. 1). Aigeai limanı hem askeri donanma üssü hem de ticari liman olarak Anadolu ve İran'a açılan bir kapı, başlangıç ve çıkış noktası olmuştur. Antik dönem yazarlarından Pausanias (5.21.11), Tacitus (XIII, 8) ve Strabon (XIV. 5, 18) eserlerinde Aigeai antik kentinden bahsetmişlerdir.

Aigeai kent merkezinde Hellenistik Dönem öncesine ait herhangi buluntuya rastlanmamıştır (Seton-Williams, 1954: 149) Ancak Aigeai kentinin çevresinde yapılan araştırmalar bu bölgenin Hellenistik Dönem öncesinde yerleşim gördüğünü ortaya koymaktadır. Aigeai antik kenti yakınlarında yer alan Zeytinbeli Höyüğü'nde MÖ 2. Binyıl'a tarihlenen Suriye-Kilikya boyalı seramikleri ve Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait çanak çömlekler tespit edilmiştir (Konyar-Sayar, 2006: 26-27). M. H. Sayar tarafından bölgede yapılan yüzey araştırmaları sırasında Aigeai antik kentinin yaklaşık 10 km kadar batısındaki Ayvalık köyü civarında bulunmuş bir mezar taşı üzerindeki Aramice yazıt parçası MÖ 4. Yüzyıl'a Akamenidler Dönemi'ne tarihlenmektedir (Lemaire, 2004: 88-90; Sayar, 2004: 158). Akamenidler Dönemi'nde MS 4. yüzyılın son çeyreğine kadar bölgede yaygın olarak kullanılan dil Aramicedir.

Kentin Kuruluşu ve Hellenistik Dönemi (MÖ 333-MS 102)

MÖ 333 sonbaharında Makedonya Kralı Büyük İskender Kilikya'ya girmiş bahar ayında Aigeai yakınlarında yer alan Issos'ta yapılan savaşta III. Dareios yönetimindeki Pers ordusuna karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Kilikya Satraplığına kral muhafızlarından Nikanor oğlu Balakros'u atamıştır (Arrianos, II. 12). Büyük İskender'in MÖ 11 Haziran 323 yılında Babil'de ölümüyle Diadokhlar Dönemi olarak bilinen süreçte imparatorluğun toprakları komutanları arasında paylaşılmıştır. Kilikya'nın kıyı kentlerini Ptolemaioslar, Kilikya'nın doğu kıyısı ve iç kesimlerini Seleukos Krallığı almıştır. Seleukos Kralı III. Antiokhos'un MÖ 197 yılı baharında V. Suriye

Savaşı'nın akışı içerisinde Ptolemaios kralı V. Ptolemaios'a karşı başlattığı büyük deniz harekâtının çıkış noktası Aigeai'dır (Sayar, 1999a: 135). Bu savaş sonucunda tüm Kilikya Seleukos Hanedanlığı hâkimiyetine girmiş ve yoğun bir Hellenleşme süreci başlamıştır.

Aigeai kenti zaten küçük yerleşimlerinin olduğu bir bölgede Issos körfezini kontrol altına almak amacıyla (Sayar, 2007: 250) I. Seleukos Nikator (MÖ 323-281) Dönemi'nde Makedonyalı asker koloniler tarafından Büyük İskender'in anısı için kurulmuş olmalıdır ve ismini Makedonya'nın başkentinden almıştır (Jones, 1998: 197-198). Antik dönemde kentinin kurucusunun Büyük İskender olduğu iddia edilmiştir (Cohen, 2006: 42; Ziegler, 1998: 684-686). Bu iddianın doğruluğu gösteren bir kanıt bulunmamaktadır. Ancak antik dönemde bu iddianın genel olarak kabul gördüğünü gösteren Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait birçok sikke üzerinde Büyük İskender, keçi, boynuzlarına yanan meşaleler takılmış keçi (Robert 1978: 147-149, Fig.1-4) betimlemeleri olan kanıtlar bulunmaktadır. Bu kanıtlara ek olarak Büyük İskender'in gece saldırısında keçi sürüsünün boynuzlarına meşaleler takarak Persli düşmanlarını nasıl aldatıldığını anlatan bölümde, bir şehir kurduğu ve şehrin adının Aigeai (keçi şehir) olduğu Achaia Hyperesia'dan aktarılmıştır (Stoneman, 1991: 114-115).

Büyük İskender'in savaş öncesinde hazırlık yaptığı ve zafer kazandığı bu bölgedeki Alexandria, Aigeai, Epiphaneia ve Hierapolis/Kastabala kentleri Büyük İskender'i sikkelerinde yüceltmiş (Dahmen, 2007: 20) ve onu bir saygınlık değeri olarak kullanmıştır. Ayrıca Aigeai kenti *Eugenes* soylu kökenli olma özelliğini kazanmak için mitolojik kurucusunun Argoslu kahraman Perseus olduğunu iddia etmiştir (Robert 1977: 122-132; Strubbe, 1984-1986: 262-263; Rizakis, 2011: 320; Ziegler, 2007: 154). Kentin Makedon kökenlerine ilişkin betimlemeler Hellenistik Dönem'in erken sikkelerinden itibaren, Argos ile akrabalık (Magie, 1950: 274; Vollgraff, 1904, 423) bağları ise Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde izlenebilmektedir. Makedon kökenli olduklarını yarı-otonom dönemde ve Roma İmparatorluk Dönemi boyunca ise sikkeler üzerinde *M*, *MA*, *MAKE* olarak ifade etmişlerdir (Louis, 1973: 201 vd.). Aigeai kenti MS 228-229 yıllarında Caracalla'dan itibaren *Makedonike*, *Eugenes* ve sonuç olarak *Alexandroupolis* unvanlarını almıştır (Hakkert, 1995: 347; Dahmen, 2007: 125).

Aigeai antik kentinin batısındaki Zeytinbeli Köyü civarında bulunan III. Antiokhos Dönemi'ne, MÖ 3. yüzyıl sonu ve 2. yüzyıl başlarına tarihlenen bir yazıt, Aigeai ile Kydnos Nehri kenarındaki Antiocheia (Tarsos) arasında bir uyum ve işbirliği antlaşması yapıldığını belgelemektedir (Sayar, 2003: 60). Böyle bir antlaşma yapılması için birçok neden olmakla birlikte en büyük olasılık Aigeai'nin önemli bir stratejik ve ticari liman olması ve Tarsus'un kara yollarının kavşağında bulunmasıyla ulaştığı öneme deniz ticaretinde ulaşarak her iki kentin birbirlerine rakip duruma gelmiş olmalarıdır (Sayar, 2003: 60). Seleukos Kralı IV. Antiokhos Epiphanes Kilikya kentlerine bağımsız olarak sikke basma izni vermiştir. Aigeai kentine ait en erken sikkeler IV. Antiokhos Epiphanes (MÖ 175-164) Dönemi'ne aittir (Tempesta, 2005: 65). MÖ 2. yüzyıldan öncesine tarihlenen sikkeler tespit edilmemiştir (Ziegler, 2001: 97). Sikkelerin büyük bir çoğunluğunun MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısı ile MÖ 1. yüzyılın başlarına ait olması bu dönemde kentin refah düzeyinin oldukça yüksek olduğu göstermektedir (Bloesch, 1982: 54). Hellenistik Dönem'de Asklepios kültü ile ilgili herhangi bir veri ele geçmemiştir.

Roma'nın Bölgeye Müdahalesi ve Roma İmparatorluk Dönemi (MS 102-260)

IV. Seleukos'un ölümünden sonra (MÖ 95/4) Aigeai kenti olasılıkla korsanların kente saldırmasını engellemek için kutsal (Magie, 1950: 275) ve dokunulmaz *hiera kai asylos* [ἱερά καὶ ἄσυλος] olduğunu sikkeler üzerinde ilan etmiştir. Roma MÖ 102'de Akdeniz'de ortaya çıkan korsan tehlikesine karşı Marcus Antonius'u görevlendirerek bölgeye doğrudan müdahale etmiştir (Pohl, 1993: 208). Bölgede korsanların güçlenmesini engellemek için bir takım adımlar atan Pompeius Kilikya'nın doğu bölümünün kontrolünü Tarkondimotos adında yerel bir krala bırakmıştır. Başkenti Hierapolis Kastabala olan vasal krallık (MÖ 64-31), Roma'nın Parth ve Suriye politikalarına hep sadık kalmıştır. Bu nedenle Tarkondimotos'a Marcus Antonius

tarafından kendi adına sikke basma izni verilmiştir. Seleukos Hanedanlığının bölgedeki hâkimiyetini yitirmesinden hemen sonra Aigeai kenti MÖ 64-47 yılları arasında Tarkondimotos yönetimindedir ve küçük bir krallık şeklinde varlığını sürdürmüştür.

Strabon (XIV. 5,18) Aigeai kentini Mallos'tan sonra demirleme yeri bulunan küçük bir köy olarak tarif etmektedir. MÖ 175-164 tarihlerinden beri sikke basan, refah düzeyi yüksek olan, Tarsos kenti ile bir uyum ve işbirliği antlaşması yapan bir kentin, küçük bir köy olarak tanımlanması ilginçtir. Bu tanımlama Hellenistik Dönem'de Aigeai kentinin asıl yerleşim yerinin liman yerinden uzakta belki de Misis ve Davudi Dağları'na yakın bir bölgede ve dağınık bir yerleşme düzeninin olduğunu düşündürmektedir. Aigeai kentinin Roma Dönemi'nde limana yakın iki tepe üzerinde gelişme gösterdiği bilinmektedir.

Julius Caesar MÖ 47 yılı nisan ayında İskenderiye'den Tarsos'a gelmiştir (Hirtius, 66,2). Kilikya'da kaldığı süre içerisinde Kilikya kentlerini gezmiş ve özellikle Aigeai kentinin sorunlarıyla ilgilenmiştir. Julius Caesar MÖ 47 yılında Pompeius tarafında yer almış olan Tarkondimotos'un hâkimiyetini kaldırmış, Aigeai kentinin ayrıcalıklarını kabul ederek özgür şehir *civitas libera* statüsü vermiştir (Plinius, V. XXIII, 91; Kubitschek, 1909: 23-24; Bernhardt, 1971: 40; Bloesch, 1989: 13; Pilhofer, 2015: 35). Aigeai kentinin asıl gelişme dönemi MÖ 47 sonbaharında başlamıştır (Magie, 1950: 275). MÖ 47 yılından sonra Aigeai, yeni bir takvim kullanmaya başlamıştır. Aigeai kenti Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde tarihlerin bu takvime göre yer alması, kentin era olarak MÖ 47 Caesar erasını (Imhoof-Blumer, 1898: 161; Mørkholm, 1987: 59; Houghton-Bendall, 1988: 71) kullandığını göstermektedir.

Julius Caesar MÖ 47 yılında öldürülmesinden sonra, triumvirlerden Marcus Antonius MÖ 41 yılı sonbaharında doğuda Partlara karşı sefere çıkmadan önce Anadolu ve Doğu Akdeniz'i güvence altına alabilmek için Mısır tahtında bulunan VII. Kleopatra Tarsos'ta buluşmuş ve anlaşma yapmıştır (Plutarch, 25-26; Cassius Dio, XLVIII, 24). Plutarch, bu buluşma sırasında Antonius'un Kleopatra'ya hediye olarak Suriye sahilleri, Dağlık Kilikya sahillerinin büyük bir kısmını ve Kıbrıs'ı Ptolemaioslara verdiğinden bahsetmektedir. Hediye olarak verilen bölgelerin ortak özelliğinin gemi yapımına uygun sedir ormanlarının bulunmasıdır. Antonius MÖ 39 yılında Kilikya Eyaleti'nde yaptığı düzenleme çerçevesinde Ovalık Kilikya'nın doğusunu Suriye Eyaleti'ne dâhil etmiş, Dağlık Kilikya ile Ovalık Kilikya arasında kalan kesimi ise başkenti Kastabala olan yerel krallardan Tarkondimotos'a vermiştir (Strabon, XIV 5,18; Lange, 1988: 338; Sayar, 1999c: 207).

MÖ 34 yılında Parth seferini zaferle tamamlayan Antonius, bu zaferin anısına Kilikya'yı ve Suriye'yi Kleopatra'nın oğlu Ptolemaios Philadelphos'a hediye etmiştir (Hölbl, 1994: 219). C. Octavianus'un Antonius'u yendiği MÖ 31 yılındaki Actium Savaşı'nda, Antonius'un tarafını tutan Tarkondimotos'un ölmesi üzerine, MÖ 29 yılında arazisi Octavian Augustus tarafından Kappadokia Kralı I. Archelaos'a verilmiştir. Ancak MÖ 20 yılında Augustus, Tarkondimotos'un oğlu Tarkondimotos Philapator'a II. Tarkondimotos adıyla kral unvanını vermiştir (Cassius Dio, L 2, 1). İmparator Tiberius Dönemi'nde de şehirleştirme ve Romalılaştırma politikası devam etmiş MS 17 yılında II. Tarkondimotos'un ölümü üzerine Ovalık Kilikya'yı Roma eyaleti olan Suriye'ye bağlamıştır (Mitford, 1980: 1240 vd.). Bu süreç içerisinde Aigeai kentinin özgür şehir statüsünü koruyabilmiş olduğu gözlenmektedir.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kilikya şehirleri arasında büyük bir rekabet olduğunu bilinmektedir. Aigeai ile büyük bir şehir olan Tarsos arasında da çekişme vardı (Jones, 1966: 249). Unvanlar, sınırlar ve ayrıcalıklar büyük önem taşıdığından bazen komşu kentler arasında anlaşmazlıklara da neden oluyordu. Aigeai ile Mopsouhestia arasındaki sınır tartışması zamanın eyalet valisinin arabuluculuğuyla yeniden düzenlendiğini içeren yazıt ile belgelemektedir (Dobhofer, 1960: 39-44). Aigeai kenti Roma İmparatorluğu Dönemi'nde İskender tarafından kurulmuş olmasıyla ve Makedon kökenleriyle gurur duymuş, bu özellikleri kullanarak ayrıcalıklı kent olmaya çalışmıştır. Aigeai bu dönemde özgürdü ve stratejik öneme sahip donanma üssü

olarak kullanılmıştır (Ramsay, 1890: 386). Özellikle MS 2. yüzyılın ikinci yarısından itibaren imparatorluğun doğusunda giderek artan Pers ve Sasani saldırılarına yönelik gerçekleştirilen askeri seferler sırasında stratejik önemi nedeniyle Kilikya ve Doğu Akdeniz'in en büyük askeri ve ticari limanlarından biri konumuna gelmiştir (Kienast, 1966: 90 vd.; Bloesch, 1965: 307-312; Bloesch, 1989: 26 vd.; Robert, 1973: 171; Sayar, 1999c: 205).

Samothrake ve Afrika'nın Rusicade kıyısında bulunan yazıtlarda Aigeai'lı denizcilerinin isimleri, Alexandria, Korinth, Side, Andros ve Augusta Traiana kentlerinde ise Aigeai'lı kent sakinlerinin isimlerinin geçmesi Aigeai kentinin deniz ticaretinde önemli bir konumda olduğunu göstermektedir (Robert, 1973: 172). Aigeai kentinin Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren ticari liman olarak önem kazandığını Pseudo Kos, Rhodos, LR1, Knidos Dressel 4 ve Dressel 2-4 türündeki ticari amphora buluntulardan da izlenebilmektedir (Empereur-Picon, 1989: 226-241; Durukan, 2015: 241-257). Aigeai kentinin donanma üssü ve arsenal olarak kullanılması (Conybeare, 2007: 240-243), kentin ticari liman olarak önem kazanmasına ve ekonomik kalkınmasına neden olmuştur.

İmparator Nero (54-68) Döneminde Mallos ve Aigeai'daki tersanelerde savaş gemilerinin yapıldığı bilinmektedir (Lucan III, 131). MS 55 yılında Parth'lara karşı savaş için görevlendirilen Romalı komutan Domitius Corbulo, deniz yoluyla Aigeai limanına gelerek Suriye valisi Ummidius Quadratus ile buluşmuştur (Tacitus, XIII, 8). Corbulo Aigeai'da Quadratus'un Suriye'den getirdiği Kapadokya birliklerin komutasını üstlenmiştir. Aigeai kenti İmparator Nerva (MS 96-98) adına sikke basmıştır. Bu sikkelerin arka yüzlerinde adalet ve dürüstlüğü sembolize eden, elinde terazi ve bereket boynuzu tutan *Dikaiosyne* betimlenmektedir. Nerva'nın çok kısa süren imparatorluğuna rağmen Aigeai kentinde Nerva'ya ait bronz büst (Çalık, 1997: 241-243) balıkçılar tarafından denizden çıkarılmıştır. Bu dönemde Asklepieion'da Asklepiad (hekim) olarak görev yapan Tyana'lı Apollonios yaptığı başarılı tedaviler ile ünlenmiş, insanlar onu görmek için Aigeai'ya akın etmiştir (Philostratus, I, IX-XII).

Hadrian'ın MS 129 yılında Tarsos'tan gelip kara yoluyla Antiocheia'ya giderken Aigeai'dan geçtiği ve en az dört kez kenti ziyaret ettiği tahmin edilmektedir (Domaszewski, 1911: 7; Bloesch, 1965: 307-312; Sayar, 1993: 183; Sayar, 1999b: 143; Haymann, 2007: 2). Anadolu'da kapsamlı bir imar faaliyeti başlatan Hadrian'ın Aigeai kentindeki imar faaliyetlerine de destek olduğu düşünülmektedir. St. Thalelaeus Yasalarında (Acta Sanct. Mai. V,180) Aigeai kentinde bir Hadrian Tapınağı'nın olduğu belirtilmektedir (Conybeare, 2007: 240-243; Price, 1984: 272; Pilhofer, 2015: 37). Hadrian Tapınağı olasılıkla imparatorluk kültürüne hizmet etmiştir. Aigeai'da bulunan yuvarlak sunaklar hem imparatorlara hem de tanrılara adanmıştır (Feissel, 1991: 52-53). Aigeai kentinde sunaklar ve sikkeler üzerinde tanrısallaştırılan imparatorlar kente isimlerini vererek kenti onurlandırmıştır. Kentin kullandığı isimler, *Hadriana*, *Commodiana*, *Severiana*, *Antoneinoupolis*, *Alexandroupolis*, *Philippoupolis* ve *Macrinoupolis*'dir (Robert, 1978: 150; Hakkert, 1995: 346-347; Sayar, 1999c: 205; Ziegler, 2003: 213; Burrel, 2004: 231; Magie, 1950: 620-689; Pilhofer, 2015: 51).

Septimius Severus'un (MS 193-211) Aigeai'yı ziyaretinden sonra da Roma imparatorları Aigeai'ya büyük ilgi göstermişlerdir. Kilikya kentleri özellikle MS 3. yüzyılın ilk yarısında artan doğu seferleri nedeniyle, bu bölgeden geçen Roma ordularının konaklaması sırasında çok büyük sıkıntılar yaşamış ve büyük fedakârlıklar yapmak zorunda kalmışlardır (Sayar, 1999c: 213). MS 3. yüzyılda Hristiyanlığın kuvvetlenmeye başlaması karşısında Aigeai kentinin kutsalı olan ve kente büyük siyasi ve ekonomik çıkarlar sağlayan Asklepios kültürüne daha sıkı bağlanılmıştır (Ziegler, 1994: 187-212). Kent özellikle bu dönemde çok değer görmüş, imparator ve ailesiyle sıkı ilişkiler kurmuştur (Ziegler, 2003: 206-217).

Aigeai Asklepieion'un yeri ve mimari buluntuların belirlenmemesinden dolayı Asklepieion ve Asklepios Tapınağı için kesin bir tarih verilememektedir. Antik kaynaklar Hellenistik Dönemde ve MS 1. yüzyılın sonlarına kadar Asklepieion'dan bahsetmemektedirler (Strabon, XIV. 5,18;

Tacitus, XIII, 8; Pausanias, 5.21.11). MS 2. Yüzyıl'da Aigeai Asklepiion'u ve Asklepios Tapınağı Roma dünyasında daha ünlenmemişti (Graf, 1984: 71; Pilhofer, 2015: 46). Asklepios ve Hygeia kültüne en erken kanıt Messina'ya götürülmüş olan bir sunak (Robert, 1973: 183-184; Manganaro, 1996: 82) Antoninus Pius Dönemi'ne aittir. Caracalla'nın (MS 198-217) 215 yılında Aigeai kentini ve Asklepios Tapınağı'nı ziyaret ettiği, Asklepieion'da hastalığından kurtulduğu sikkeler sayesinde bilinmektedir (Bloesch, 1965: 307-312; Hakkert, 1995: 346; Pilhofer, 2015: 38-39). Asklepios Tapınağı'nın tarihlendirilmesinde Caracalla'nın ziyaret ettiği 215 yılı, terminus post quem olmalıdır. Aigeai'da bulunmuş olan Asklepios ve Hygeia'ya adanmış sunak ise Gordian III (238-244) Dönemi'ne aittir (Weiss, 1982: 198-203; Feissel, 1991: 53). Sikkelerde betimlenen önde sekiz sütuna sahip Asklepios Tapınağı için bir tarih verilmek istenirse, antik yazarlar, sikke ve diğer veriler genel olarak değerlendirildiğinde, MS 2. yüzyılın ortalarından sonra Antoninler Dönemi'nde inşasına başlanmış olmalıdır. Caracalla, Macrinus ve Severus Alexander Dönemleri'ne ait sikkeler üzerinde yer alan betimlemelere göre Asklepios Tapınağı Korinth düzeninde, octastyle ve pseudodipteros planlıdır.

Aigeai Asklepieion'u, Epidauros, Kos ve Pergamon'daki asklepieionlar kadar önemliydi (Ziegler, 1994: 188). MS 3. yüzyılda Asklepios ve Hygeia'nın Aigeai'daki kültleri parlak bir dönem yaşamıştır. Aynı zamanda kentte yararlı işler yapan veya politikaları takdir gören imparatorlar ve aileleri de sağlık tanrılarıyla birlikte yüceltilmişlerdir (Ziegler, 2003: 214). Bu dönemde Asklepios kültü ile imparatorlara *Theoi* tanrılar şeref payesinin verilmesi, kentin aynı zamanda imparatorluk kültüne de hizmet verdiğini göstermektedir. Weiss (1982: 202) Asklepios Tapınağı'nın aynı zamanda Septimius Severus adına İmparatorluk Kültü Tapınağı olabileceğini belirtmektedir. Ancak Asklepios Tapınağı'nın yerini imparatorluk kültürünün almamasından ve sikkelerde farklı tapınak tiplerinin yer almasından dolayı Hadrian Tapınağı imparatorluk kültürü için kullanılmış olmalıdır.

Macrinus (217-218) Dönemi'nde Aigeai limanının ticari öneminin arttığı ve bir deniz fenerinin inşa edildiği sikkelerden izlenebilmektedir. Sikkeler üzerinde Aigeai limanında iki gemi arasında deniz feneri ve üzerinde Poseidon heykeli betimlenmiştir. Robert (1973: 206), bu deniz fenerinin Mısır'daki İskenderiye'de (Alexandria) olduğu gibi ada üzerinde olduğunu düşünmüştür. Macrinus'un ayaklanma çıkması üzerine MS 218 yılında Aigeai kentine uğradığı bilinmektedir (Robert, 1973: 171; Umar, 2000: 141). Aigeai kenti bütün imparatorlukta başka benzeri görülmeyen ve Aigeai sikkeleri üzerinde görmeye alıştığımız tanrı tarafından sevilen (Θεοφιλής) unvanını Macrinus Dönemi'nde almıştır (Ziegler, 2003: 210). Burada geçen tanrı ile kentin tanrısı Asklepios kastedilmiş olmalıdır (Robert, 1973: 204; Ziegler, 2003: 210). Macrinus Dönemi'nde kendisi ve kendisinden sonra tahta geçecek olan oğlu Diadumenianus adına birçok sikke basılmıştır.

Severus Alexander MS 231 yılında Büyük Sasani seferleri sırasında kentteki asklepieionu ziyaret etmiş ve ilk kez Severus Alexander kültü için *neokoros* unvanıyla onurlandırmıştır (Burrell, 2004: 327; Robert, 1973: 195-7; Weiss, 1982: 197-203; Woodward, 1963: 5-7). Daha önce bu unvanı almış olan ve tepkiler gösteren Tarsos ve Anazarbos'un, Aigeai kentine neokoros unvanı verilmesine bir tepki göstermemişlerdir (Weiss, 1982: 203). Severus Alexander Dönemi'ne ait sikkeler üzerindeki betimlemelere göre kentin ekonomisinin canlandığı, önemli bir din ve tedavi merkezi haline geldiği anlaşılmaktadır. Severus Alexander, Asklepios rahipleri tarafından Asklepios kültürünün üst derece rahibi *Synnaos* ilan edilmiş, imparator ailesi ile Asklepios kültü arasında sıkı bir ilişki oluşmuştur (Ziegler, 2003: 205-206; Burrell, 2004: 232; Pilhofer, 2015: 88-89). Aigeai kenti, Severus Alexander'ın katili olan I. Maximinus Thrax'ın (MS 235-238) tarafını tutmamış, aksine tavır koyarak imparator adına hiç sikke basmamıştır. Aigeai kenti, III. Gordianus'un (MS 238-244) I. Maximinus Thrax'a karşı ayaklanmasını desteklemiş ve sonrasında tahta çıkmasını sevinçle karşılamıştır (Ziegler, 2003: 210-211).

Aigeai kenti, Balbinus, Pupienus (MS 238) ve Traianus Decius (MS 249-251) yönetimi zamanında Qeofilhs (tanrı Asklepios tarafından sevilen) olarak tanımlanmıştır (Ziegler, 2003: 205). Qeofilhs yazıtı sikkeler üzerinde "Θ" ile belirtilmiş olup aynı zamanda kentin unvanını imparatorlara vermişlerdir. İmparator III. Gordian'ın, Herrenius Etruskus'un ve Hostilian'ın sikkeler üzerinde onurlandırıcı Qeofilestatos epithetonu vasıtasıyla Asklepios ile ilişkilendirilmiş ve bunun o zamanki imparatorun tahta geçme politikası anlayışında merkezi bir rol oynamıştır (Ziegler, 2003: 205-215). Traianus Decius zamanında da Asklepios kültü ile imparator ailesinin arasında sıkı ilişkiler devam etmiştir. Traianus Decius, kenti tüm imparatorluk içerisinde tek ve sıra dışı ayrıcalığa sahip olmasını sağlayan *Asklepioupolis* unvanı ile onurlandırmıştır (Ziegler, 1994: 212; Ziegler, 2003: 213).

I. Valerianus MS 253/4'te Aigeai kentindeki asklepieionu ziyaret etmiş, Asklepios'a sunuda bulunmuş, üst düzey Asklepios rahibi olduktan sonra şehre *neokoros* unvanı ve *agon* yapma izni vermiştir (Ziegler, 2003: 206). Kenti *Agon Asklepios*'u unvanıyla onurlandırarak Asklepios kültü için yarışmalar düzenlemiştir. Kentte *agon* düzenlenmesi, kentin bir stadiona sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca I. Valerianus, Mopsouhestia kentinde Pyramos nehri üzerine köprü inşa ederek Aigeai kentinin ticari yollar ile olan bağlantısını kolaylaştırmıştır. Mopsouhestia kentindeki köprü'nün Aigeai kent sikkelerinde de betimlenmesi (Ramsay, 1890: 386; Hild-Hellenkemper, 1990: 162), bu köprü'nün özellikle Aigeai kentine bağlantı sağlaması için yapıldığını vurgulamaktadır. Aigeai kenti bu dönemde önemli dini ve ekonomik merkez olarak altın çağını yaşamıştır. Epigrafik kaynaklara göre kent agorasında bir *macellum* yapısı olmalıdır (Atik, 2003: 45). Ayrıca bir yazıttan elit tabakadan bir kadının dört stoayı Tanrıça Demeter ve Aigeai kenti için babası Titus Flavius Plitus'un ölümünden sonra bıraktığı servetten sağlanan 40.000 denaria ile yaptırdığı bilinmektedir (Sayar, 1995: 44). MS 260 yılında I. Valerianus'un, Sasani Kralı I. Şapur tarafından esir düşürülmesinden sonra (Burrell, 2004: 233) Persler Kilikya kentlerini yağmalamıştır. I. Şapur'un üçüncü seferi sırasında Aigeai kenti de bu saldırılardan payını almıştır (Honigmann-Maricq, 1953: 148; Maricq, 1958: 312). Bu saldırı sonrasında ait önemli belge ele geçmediği için kent hakkında uzun süre bilgi alınamamaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde şehir surlarının varlığı konusunda herhangi bir kanıt bulunmamaktadır.

Kentin Ortaçağ ve İslami Dönemleri

Hıristiyanlığın gelmesi ve MS 395 yılında Roma'nın ikiye ayrılmasından sonra Kilikya Doğu Roma İmparatorluğu'na yani Bizans hâkimiyetine geçmiştir. MS 4. yüzyılda kentin ticari önemi daha da artmış ve her yıl 40 günlük ticaret (40 dies commercia) fuarları düzenlenmiştir (Hild-Hellenkemper, 1990: 160). Ortaçağ'da Aigeai'dan yine bir liman kenti olan Messina'ya götürülmüş olan Antoninus Pius Dönemi'ne ait kentin kurtarıcı tanrıları Asklepios ve Hygeia'ya adanmış bir sunak (Robert, 1973: 183-184; Manganaro, 1996: 82) aynı zamanda Messina kenti ile olan ticari ilişkileri de göstermektedir.

Eusebios, Aigeai'lı Asklepios'u, Kilikalıların büyük tanrısı olarak tanımlamaktadır. Eusebios, I. Constantinus ve Libanius'un emriyle *Pro templis* adlı hitabetinde ibadethanenin yıkımını rapor etmiştir (Hild-Hellenkemper, 1990: 160). Erken Bizans zamanına kadar kutsal olan Asklepios Tapınağı, İmparator I. Constantinus'un emriyle MS 331 yılında yıkılmış ve yerine bir kilise inşa edilmiştir (Theophan, 24; Sozomenos, 2, 5; Saint Photius, 1855: 59; Liebeschuetz, 1979: 298; Ramsay, 1890: 385-386; Vittinghoff, 1953; 361-364). İmparator I. Constantinus'un özellikle Aigeai'daki Asklepios Tapınağı'nı hedef seçmesi kolay bir şekilde açıklanamaz (Bradbury, 1994: 123). Anlaşıldığı kadarıyla Aigeai kenti dini ve ticari öneminden dolayı Asklepios kültüründen vazgeçmiyordu ve Asklepios kültü Hristiyanlık için büyük bir tehdit oluşturuyordu. R.L. Fox (1986: 671-72) Pagan ve Hıristiyan mücadelesinde Asklepios Tapınağı'nın tahrip edilmesinin nedenleri üzerine ilginç iddialarda bulunmaktadır. Kendisini eski putperest tanrıların takipçisi olarak resmen ilan eden (MS 360) İmparator Julianus (Csepregi, 2015: 53), MS 362 yılında

Asklepieion'un yeniden inşa edilmesi emrini vermiş, ancak bu inşaat gerçekleşmemiştir. Aigeai'da bulunan iki kurşun tabuttan birinin üzerinde yer alan *menorah* kabartması kentte yahudilerin de bulunduğunu göstermektedir (Ussishkin, 1977: 215-218, Plate 30). Bu dönemde yeniden başlayan imar faaliyetleri kentte bulunan mimari parçalardan izlenebilmektedir.

Aigeai Ortaçağ'da İtalyan denizciler ve tüccarlar tarafından Ajazzo ve Lajazzo olarak bilinmekteydi (Taeschner, 1986: 778). Lajazzo kentinin 12. yüzyılda tarihi belirsiz olmakla birlikte 12. yüzyılın son çeyreğine kadar Venedikli ve Cenevizli tüccarlar için çok da önemli bir yer değildi (Edwards, 1987: 77). Haçlıların geri çekilmesiyle Doğu Akdeniz'de önemli limanların kaybedilmesi, doğu ve batı arasındaki ticaretin yoğunlaşması, Suriye ve İran'a karayoluyla bağlantı sağlaması, Tarsus Limanı'nın alüvyon ile dolması nedeniyle 13. yüzyılın ikinci yarısında Ceneviz ve Venedikli tüccarlar için son derece önemli bir ticari liman olmuştur (Taeschner, 1986: 778). Venedikliler ve Cenevizliler bu limana sahip olabilmek için sık sık savaşmışlardır (Darkot, 1979: 43; Sayar, 1999c: 206). Ermeni krallarının İtalyan tüccarlarına çeşitli ayrıcalıklar sağladığı çok sayıda antlaşma bulunmaktadır (Edwards, 1987: 77). Bu dönemde Ermeni Donanması'nın varlığı konusunda hiçbir kanıt bulunmamakla birlikte (Edwards, 1987: 79), kentin zamanla Venedik (Darkot, 1979: 43) ve Ceneviz kolonisi haline dönüştüğü izlenmektedir.

Marco Polo 1271'de (Taeschner, 1986: 778) Çin'e yaptığı yolculukta Lajazzo limanını ziyaret etmiştir. Marco Polo Doğu iç bölgelerine gitmek isteyenlerin önce Layas kentine geldiklerini, kentin Doğu'nun bütün zenginliklerinin bir araya geldiği bir pazaryeri olduğunu, iç bölgelerden gelen bütün baharatların, altının, ipek elbiselerin ve diğer değerli malların buraya geldiğini, hareketli bir ticaret trafiğinin olduğunu söylemektedir (Hild-Hellenkemper, 1990: 161; Freely, 2008: 174). Marco Polo, Lajazzo'dan Hürmüz, Tebriz ve Kirman'a kadar gelen Venedik ve Ceneviz tacirlerinden bahsetmektedir (Vidal de la Blache, 1880). Bu dönemde liman, kara ve deniz kalesi ile güçlendirilmiştir. Deniz kalesi ve ada, kıyıdan 400 m doğuda yer almaktadır. Deniz kalesi Bar Hebraeus'a (1932: 465) göre 1282 yıllarında inşa edilmiştir (Edwards, 1987: 79; Boase, at al. 1978: 155). Kara kalesinin batısında kıyıdan doğuya doğru eğrilerek uzanan bir mendirek, küçük bir koy oluşturmaktadır (Edwards, 1987: 79). Bu mendirek daha önceki bir dönemlerde, olasılıkla Roma İmparatorluk Dönemi'nde yapılmış olmalıdır.

Kent uzun süre Bizanslılar, Ermeniler ve Memluk'ler arasında el değiştirmiş ve tahrip olmuştur. 1266-1275 yılları arasında Müslüman orduları tarafından akınlar başlamış, kent 1322'de Memluk sultanı el-Nasir Muhammed tarafından fethedilmiştir (Darkot, 1979: 43). 1325'te barış antlaşması sonrasında 1331 yılında Papa John XXII surların onarımına mali katkıda bulunmuş ve sadece kara kalesi yeniden inşa edilmiştir (Boase, at al. 1978: 155; Taeschner, 1986: 779; Edwards, 1987: 79). Lajazzo/Layas kenti 1337 yılında Memlukler tarafından kesinkes fethedildiğinde (Taeschner, 1986: 779; Edwards, 1987: 79) Ayas ismini almıştır. Ayas 1367 sonbaharında Kıbrıs'taki I. Peter'in istilasını geri püskürtmüştür (Edwards, 1987: 79). 14. yüzyılın sonlarında Florentine Pegolotti, Ayas'tan başlayan Tebriz'e giden kervan yolunu tarif etmektedir (Pegolotti, 1766: 9-11; Taeschner, 1986: 778-779).

Ayas, 1517 yılında Yavuz Sultan Selim (1512-1520) tarafından fethedilmiştir (Darkot, 1979: 43). Kent Osmanlı Dönemi'nde ticari liman özelliğini ve önemini kaybetmiştir. Ayas limanı Kanuni Sultan Süleyman zamanında onarım ve eklemeler ile yeniden düzenlenmiş ve donanma üssü olarak kullanılmıştır. Kentin batısında yer alan sekizgen formlu, üç katlı gözetleme kulesi, kitabesine göre 16. yüzyılın ilk yarısında Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır (Langlois, 1854: 1; Edwards, 1987: 79). Langlois'in (1861: 162) 1850 yılında çizdiği gravürde Kara kalesinin sur duvarları kısmen tahrip olmuş ve ön kısmı mezarlık alanıdır. Bu tarihten sonra kalenin kuzeyindeki mezarlık alanının da vurguladığı gibi kent artık ıssızlaşmış, eski önemini tamamen kaybetmiştir. 1880 yıllarında 600 nüfuslu bir köy haline dönüşen Ayas'ta kale, bir cami, bir imaret, bir medrese, bir Ortodox Kilisesi, bir Ermeni Kilisesi, bir bedesten ve bir Türk hamamı bulunmaktadır (Cuinet, 1891: 107-108).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hellenistik Dönem'de Issos Körfezi'ni kontrol altına almak amacıyla donanma üssü olarak kurulan kent, zamanla ticari liman olarak önem kazanmıştır. Kentin önemli donanma üssü ve ticari liman özellikleri Memlukler Dönemi'ne kadar devam etmiştir. IV. Seleukos'un ölümünden sonra (MÖ 95/4) Aigeai kenti korsanların saldırmasını engellemek için kutsal ve dokunulmaz olduğunu ilan etmiş ve bu tarihlerden sonra kutsal kent olma özelliğini ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

Aigeai kentinin asıl gelişme dönemi Julius Caesar'ın MÖ 47 yılının sonbaharında kentin ayrıcalıklarını kabul etmesi ve özgür şehir statüsü vermesiyle başlamıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kilikya kentleri arasında büyük bir rekabet olmasına rağmen Aigeai önemli bir kent olmayı başarabilmiştir. Kent MS 2. yüzyılın ortalarından sonra ve özellikle MS 3. yüzyılda donanma üssü, ticari liman ve kutsal tedavi merkezi olma özellikleri ile zenginleşerek altın çağını yaşamıştır. Bu dönemde Asklepios kültü önem kazanmış imparator ve ailesiyle sıkı ilişkiler kurulmuştur. Roma İmparatorları Asklepios kültü üst düzey rahibi olduktan sonra tanrısallaştırılmıştır. Aigeai kentindeki Asklepios kültü imparatorun tahta geçme politikası anlayışında merkezi bir rol oynamış, tahta geçecek olan imparator Roma dünyasına bu kentten ilan edilmiştir. Ortaçağ'da kentin ticari liman olarak önemi artmış, ticari merkez konumuna gelmiştir. Hristiyanlığın gelmesine rağmen Aigeai kenti dini ve ticari öneminden dolayı Asklepios kültüründen vazgeçmemiş, bu kült Hristiyanlık için büyük bir tehdit oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- Alishan, L. M. (1899). *Sissouan ou L'Arméno-Cilicie. Des Description Géographique et Historique*. Venise-S. Lazare: Publié Sous Les Auspices.
- Arrianos, F. (2005). *Aleksandrou Anabasis, İskender'in Seferi* (Çev: F. Akderin). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Atik, S. (2003). Anadolu Macellumları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 21, 2, Ankara, 45-54.
- Bar Hebraeus, (1932). *The Chronography of Gregory Abû'l Faraj ... Commonly Known as Bar Hebraeus. Being the First Part of His Political History of the World* (Trans: E. A. W. Budge). Oxford.
- Beaufort, F. (1817). *Karamania: or a Brief of Description of the South Coast of Asia Minor and of the Remains of Antiquity. With Plans, Views*. London: R. Hunter.
- Bernhardt, R. (1971). *Imperium und Eleutheria, Die römische Politik gegenüber den freien Städten des griechischen Ostens*. Hamburg.
- Bloesch, H. (1965). Caracalla in Aegeai. *Congresso internazionale di numismatica*. 11-16 Settembre 1961, Vol II. Roma, 307-312.
- Bloesch, H. (1982). Hellenistic Coins of Aegeae (Cilicia). *Museum Notes. The American Numismatic Society*, 27, 54.
- Bloesch, H. (1989). *Erinnerungen an Aigeai*. Münzkabinett Winterthur.
- Boase, T. S. R. at al. (1978). *The Cilician Kingdom of Armenia*. Edinburgh-London: Scottish Academic Press.
- Bradbury, S. (1994). Constantine and the Problem of Anti-Pagan Legislation in the Fourth Century. *Classical Philology*, 89(2), The University of Chicago Press, 120-139.
- Budde, L. (1972). *Antike Mosaiken in Kilikien*. Band II, Germany: Recklinghausen.
- Burrell, B. (2004). *Neokoroi, Greek Cities and Roman Emperors*. Leiden, Boston: Brill.
- Cassius Dio. (1961). *Rhomaika. Historia Romana (Dio's Roman History)* (Çev: E. Car). The Loeb Classical Library, London.
- Cohen, G. M. (2006). *The Hellenistic Settlements in Syria, the Red Sea Basin, and North Africa*. Berkeley: University of California Press.



- Conybeare, F. C. (2007). *The Apology and Acts of Apollonius: and other Monuments of Early Christianity*. Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- Csepregi, I. (2015). Christian Transformation of Pagan Cult Places: The Case of Aegae, Cilicia. (Edited by: Sujatha Chandrasekaran, Anna Kouremenos). *Continuity and destruction in the Greek east: the transformation of monumental space from the Hellenistic period to Late Antiquity*, BAR international series 2765, 53.
- Cuinet, V. (1891). *La Turquie d'Asie: géographie administrative, statistique, descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie-Mineure*. II, Paris.
- Çalık, A. (1997). *Roman Imperial Sculpture from Cilicia*. PhD Thesis, London: King's College.
- Dahmen, K. (2007). *The Legend of Alexander the Great on Greek and Roman Coins*. New York: Routledge.
- Darkot, B. (1979). "Ayas", *İslam Ansiklopedisi: İslam Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya* Lugatı 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Doblhofer, E. (1960). Eine Grenzregelung in Kilikien. *Österreichische Jahreshefte*, 46, 39-44.
- Durukan, M. (2015). Geç Antik Çağ'da Doğu Akdeniz'deki Ekonomik Gelişmenin Nedenleri: İpek Yolu ve Baharat Yolu'nun Rolü, LR1 Amphoraları ve Kilikia'daki Diğer Kanıtlar. *ADALYA*, XVIII, 241-257.
- Edwards, R. W. (1987). *The Fortifications of Armenian Cilicia*. Dumbarton Oaks Studies XXII, Washington: Dumbarton Oaks.
- Empereur, J.-Y., Picon, M. (1989). Les régions de production d'amphores impériales en Méditerranée orientale. *Amphores romaines et histoire économique. Dix ans de recherche*. Actes du colloque de Sienne, 22-24 Mai 1986, Rome, 223-248.
- Feissel, D. (1991). Nouvelles inscriptions de Cilicie et d'Antiochène. Rapport préliminaire sur une mission (juin 1988). *Anatolia Antiqua*, 1, 51-54.
- Fox, R. L. (1986). *Pagans and Christians*. New York: Harper & Row.
- Freely, J. (2008). *Türkiye Uygarlıklar Rehberi 4 Akdeniz Kıyıları* (Çev: T. Birkan, G. Koca, A. Biçen). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Graf, F. (1984). Maximos von Aigai. Ein Beitrag zur Überlieferung über Apollonios von Tyana, *JbAC*, 27, 65-73.
- Hakkert, A. M. (1995). "Aigeai", *Lexicon of the Greek and Roman Cities and Place Names in Antiquity*, Fascicule 3, Amsterdam, 346.
- Haymann, F. (2007). Hadrian und Aigeai: Ein neues Tridrachmon. *Gephyra*, 4, İstanbul: Ege Yayınları, 1-9.
- Hild, F. ve H. Hellenkemper (1990). *Kilikien und Isaurien*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Hirtius, *De bello Alexandrino* 66,2.
- Honigmann, E.- Maricq, A. (1953). *Recherches sur les Rés Gestae Divi Saporis*. Bruxelles: Palais des Académies.
- Houghton, A. ve S. Bendall (1988). A Hoard of Aegean Tetradrachms and The Autonomous Tetradrachms of Elaëusa Sebaste. *Museum Notes. The American Numismatic Society*, 33, 71-89.
- Hölbl, G. (1994). *Geschichte des Ptolemäerreiches: Politik, Ideologie und religiöse Kultur von Alexander dem Großen bis zur römischen Eroberung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Imhoof-Blumer, F. (1898). Coin-Types of Some Kilikian Cities. *The Journal of Hellenic Studies*, 18, 161-181.
- Jones, A. H. M. (1966). *The Greek City from Alexander to Justinian*. Oxford.
- Jones, A. H. M. (1998). *The Cities of the Eastern Roman Provinces*. Oxford.

- Konyar, E. ve M. H. Sayar (2006). Yumurtalık (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri 2005. *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 5, 23-31.
- Kubitschek, W. (1909). Münzen von Aigeai in Kilikien. *Numismatische Zeitschrift*, 42, 23-24.
- Lange, O. (1988). Tarkondimotos, König von Kilikien, und seine Dynastie. *Der Münzen und Medaillensammler. Berichte aus allen Gebieten der Münzen-und Medaillenkunde*, 27, 338.
- Langlois, V. (1854). *Inscriptions grecques, romaines, byzantines et arméniennes de la Cilicie*. Paris: A. Leleux.
- Langlois, V. (1861). *Voyage Dans la Cilicie et Dans Les Montagnes Du Taurus Execute Pendant Les Annees 1852-1853*. Paris: Duprat.
- Lemaire, A. (2004). Nouvelle Inscription Araméenne De Cilicie Orientale: Aigeai. *Epigraphica Anatolica*, 37, 88-90.
- Liebeschuetz, J. H. W. G. (1979). *Continuity and Change in Roman Religion*. Oxford: New York: Clarendon Press.
- Lucan. (1930). *The Civil War* (Çev: J.D. Duff). The Loeb Classical Library, London.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century Christ*. I-II, Princeton.
- Manganaro, G. (1996). Asklepios E Hygieia "Divinità Salvatrici E Protettrici Della Città" A Messina. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 113, 82-84.
- Maricq, A. (1958). *Classica et Orientalia*. In: Syria. Tome 35, Fascicule 3-4, 295-360.
- Mitford, T. B. (1980). Roman Rough Cilicia. *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, II 7.2, 1241 vd.
- Mørkholm, O. (1987). The Date of the Autonomous Tetradrachms of Aegeae in Cilicia. *ANSMN*, 32, 57-60.
- Pausanias. (1918). *Description of Greece I-V* (Çev: W.H.S. Jones). London: Harvard University Press.
- Pegolotti, F. B. (1766). *La pratica della mercatura scritta da Francesco Balducci Pegolotti*. Lisbon-Lucca.
- Philostratus, (1912). *Life of Apollonius of Tyana I* (Trans: F. C. Conybeare). London.
- Pilhofer, S. (2015). *Romanisierung in Kilikien? Das Zeugnis der Inschriften*. München: Herbert Utz Verlag.
- Plinius, *Naturalis Historiae. Book: V*, 91.
- Plutarch, (1988). *Life of Anthony* (Çev: Christopher B.R Pelling). Cambridge: Cambridge University press.
- Pohl, H. (1993). *Die römische Politik und die Piraterie im östlichen Mittelmeer vom 3. bis zum I. Jh. v. Chr.*, Berlin/New York: de Gruyter.
- Price, S. R. F. (1984). *Rituals and Power. The Roman Imperial Cult in Asia Minor*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Ramsay, W. M. (1890). *Historical Geography of Asia Minor*. Volume IV, London: Adamant Media Corporation.
- Rizakis, A. (2011). Urban Elites in the Roman East: Enhancing Regional Positions and Social Superiority. (Editor: J. Rupke). *A Companion to Roman Religion*, Oxford: Wiley-Blackwell Publishing.
- Robert, L. (1973). De Cilicie á Messine et á Plymouth avec deux inscriptions grecques errantes. *Journal des savants*, Paris, 161-211.
- Robert, L. (1977). Documents d'Asie Mineure. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 101, 43-132.
- Robert, L. (1978). Retour à Aigeai de Cilicie. *Journal des Savants*, 145-163, Fig.1-4.
- Saint Photius, I. (1855). The ecclesiastical history of Sozomen: comprising a history of the church from AD 324 to AD 440. Henry G. Bohn.
- Sayar, M. H. (2007). Historical development of urbanization in Cilicia in Hellenistic and Roman periods. *Tra Oriente e Occidente : Indigeni, Greci e Romani in Asia Minore : atti del convegno internazionale, Cividale del Friuli*, 28-30 Settembre 2006, Pisa, 250.



- Sayar, M. H. (1993). Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1991. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, X, Ankara, 175-197.
- Sayar, M. H. (1995). Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1993. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XII, Ankara, 39-59.
- Sayar, M. H. (1999a). Kilikien und die Seleukiden. *Asia Minor Studien*, Band 34, Studien zum antiken Kleinasien IV, Bonn, 135.
- Sayar, M. H. (1999b). Kilikya'da Tanrılar ve Kültler. *Olba* II, Cilt 1, Mersin, 131-151.
- Sayar, M. H. (1999c). Antik Kilikya'da Şehirleşme. *XII. Türk Tarih Kongresi I* (12-16 Eylül 1994), Ankara: TTK Yayınları, 193-216.
- Sayar, M. H. (2003). Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2001. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XX, Cilt II, Ankara, 59,70.
- Sayar, M. H. (2004). Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2002. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXI, Cilt I, Ankara, 155-168.
- Seton-Williams, M. V. (1954). Cilician Survey. *Anatolian Studies*, Vol. 4, 121-174.
- Sozomenos, (1855). *The Ecclesiastical History* (Trans: E. Walford). London.
- Stoneman, R. (1991). *The Greek Alexander Romance*. London: Penguin.
- Strabon, (2012). *Antik Anadolu Coğrafyası Kitap: XII -XIII-XIV* (Çev: A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Strubbe J. H. M. (1984-1986). Gründer kleinasiatischer Städte. Fiktion und Realität. *Ancient Society*, 15-17, 253-304.
- Tacitus, P. C. (1983). *Annals Book*. New York: University press of America.
- Taeschner, F. (1986). *The Encyclopaedia of Islam*. Volume I, Leiden: Brill.
- Tempesta, C. (2005). Antiochus IV Epiphanes and Cilicia. *Adalya*, VIII, 59-82.
- Umar, B. (2000). *Kilikia: Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*. İstanbul, 141.
- Ussishkin, D. (1977). Two Lead Coffins from Cilicia. *Israel Exploration Journal*, Vol. 27/4, Jerusalem, Israel, 215-218, Plate 30.
- Vidal de la Blache, P. (1880). *Marco Polo, son temps et ses voyages*. Hachette, Paris.
- Vittinghoff, F. (1953). Eusebius Als Verfasser Der „Vita Constantini“. *Rheinisches Museum für Philologie*, Neue Folge, 96. Bd., 4. H. 330-373.
- Vollgraff, W. (1904). Inscriptions d'Argos. *Bulletin de correspondance hellénique*, Volume 28, 420-429.
- von Domaszewski, A. (1911). Mopsuestia und Aegeae. *Numismatische Zeitschrift*, 44, 3-8.
- Weiss, P. (1982). Ein Altar für Gordian III., die Älteren Gordiane und die Severer aus Aigeai (Kilikien). *Chiron*, 12, 191-205.
- Woodward, A. M. (1963). The Neocorate at Aegeae and Anazarbus in Cilicia, *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society* 3, 5-10.
- Ziegler, R. (1994). Aigeai, der Asklepioskult, das Kaiserhaus der Decier und das Christentum. *Tyche* 9, 187-212.
- Ziegler, R. (1998). Alexander der Große als Städtegründer. Fiktion und Realität in: U. Peter (Hrsg.), *Stephanos Numismatikos. Festschrift E. Schönert-Geiss*. Berlin: Akademie Verlag, 679-697.
- Ziegler, R. (2001). Seleukeia am Golf von Issos. *Epigraphica Anatolica*, 33, 95-103.
- Ziegler, R. (2003). Asklepioskult und Kaiserkult im Kilikischen Aigeai um Die Mitte des 3. Jahrhunderts N. Chr., *Olba*, VII, 205-217.

Ziegler, R. (2007). Zum politischen Nachwirken der Perserkriegsidee in der Zeit der Zweiten Sophistik. (Editor: Bruno Bleckmann). *Herodot und die Epoche der Perserkriege*, Böhlau Verlag Köln Weimar.

EKLER:



Fig. 1. Kilikya'daki Aigeai (Ayas) kenti planı ve Antik Dönem kalıntıları (Alishan, 1899: 433).